

Євгеній Наливайко,

аспірант кафедри нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність дізнання та досудове слідство Національної академії прокуратури України

УДК 343.13

Проблемні питання повідомлення особі про підозру та зупинення досудового розслідування

У цій статті ми спробуємо дослідити дещо складні і проблемні питання нового КПК України, які стосуються повідомлення особі про підозру і зупинення досудового розслідування у кримінальних провадженнях. Одразу зазначимо, що на відміну від раніше чинного КПК України, новий кримінально-процесуальний закон передбачає зупинення досудового розслідування лише після повідомлення особі про підозру.

Згадаємо, що статті 43, 206 п. 1 КПК України 1960 року за своїм змістом надавали слідчому можливість оголосити розшук обвинуваченого, який переховується від слідства стосовно особи, яка навіть не знала, що є обвинуваченим у справі, оскільки моментом набуття цього статусу був сам факт винесення постанови про притягнення особи як обвинуваченого. Розглянемо більш детально спірну ситуацію, що склалася у новому кримінальному процесі.

Отже, ст. 280 КПК чітко вказує, що досудове розслідування може бути зупинено після повідомлення особі про підозру. Тому спочатку розглянемо сам процес повідомлення особі про підозру. Так, згідно зі ст. 278 КПК України письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення прокурором або слідчим, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень, тобто шляхом виклику або приводу. Письмове повідомлення про підозру затриманій особі вручається не пізніше 24 годин з моменту її затримання. У випадку, якщо особі не вручено повідомлення про підозру після спливу 24 годин з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню. Дата та час повідомлення про підозру, правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) Закону України про

кримінальну відповідальність невідкладно вносяться слідчим, прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Начебто ст. 278 КПК чітко регулює процес повідомлення особи про підозру, однак законодавець однозначно не вказав яким чином діяти стороні обвинувачення, в тому разі, якщо особу, щодо якої є наявні достатні докази щодо вчиненого кримінального правопорушення, але її неможливо знайти та навіть сповістити про необхідність з'явлення до слідчого згідно з положеннями КПК України. Наприклад, особа вчинила злочин, після чого одразу почала переховуватися від розслідування, змінивши місце свого перебування, перестала підтримувати зв'язки з родичами і друзями та навіть може не здогадуватися про те, що її слідчий намагається викликати до себе, перебуваючи при цьому на заробітках чи переїхавши до іншого міста, про що не повідомила своїх близьких родичів. Крім того, в умовах досить високого рівня злочинності в нашому суспільстві таке явище, як ухилення підозрюваного від слідства, на різних етапах після вчинення злочину, стало майже звичайним.

Повертаючись до питання повідомлення особи про підозру, ще раз підкреслимо, що слідчий, у разі неможливості вручення повідомлення про підозру, в день його складання здійснює це у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень.

Розглянемо, що мав на увазі законодавець, вказавши на можливість вручення повідомлення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлення. Так, у ч. 3 ст. 111 гл. 6 КПК України вказано, що повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у порядку, передбаченому гл. 11 КПК України, за винятком положень щодо змісту повідомлення та наслідків неприбуття особи. Відповідно до частин 1, 2 ст. 135 гл. 11 КПК України особа викликає-

ться до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою. У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання, повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи. Тобто аналіз ч. 2 вказаної статті надає нам надію на те, що повідомлення можливо здійснити і без самої особи, виконавши всі дії, передбаченою статтею, але вже наступна стаття КПК України спростовує цю думку вказавши, що належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є підпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом. Якщо особа попередньо повідомила слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд про адресу своєї електронної пошти, надіслана на таку адресу повістка про виклик вважається отриманою у випадку підтвердження її отримання особою відповідним листом електронної пошти. Вказане ще раз підкреслює необхідність виклику самої особи, яку слідчий підозрює у вчиненні злочину. Тобто, на нашу думку, слідчий перебуває в неприпустимій ситуації, коли не може повідомити особу про підозру, а отже, згідно з чинним КПК України, не має можливості ні зупинити досудове розслідування щодо особи, якій не повідомлено про підозру та яка переховується від органів слідства чи її місцезнаходження невідоме, ні оголосити останню в розшук. Намагаючись вирішити вказану колізію законодавства, можна

звернутися до ч. 3 ст. 110 КПК України, відповідно до якої рішення слідчого, прокурора приймаються у формі постанови. Постанова виноситься у випадках, передбачених КПК України, а також коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне. Виходячи з цієї статті теоретично слідчий може визнати за необхідне винести постанову про розшук підозрюваного, здійснивши всі можливі дії, направлені на повідомлення особі про підозру, передбачені чинним КПК України, але які не дали позитивного результату. Однак слід відмітити, що тоді будуть порушені вимоги статей 280, 281 КПК, про які ми вже зазначали раніше. З огляду на викладене, вважаємо, що більш правильно буде змінити ч. 1 ст. 278 та викласти її у такій редакції:

Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складання слідчим або прокурором, а у разі неможливості такого вручення після виконання слідчим усіх можливих дій для виклику особи, після чого, вважаючи, що особа належним чином повідомлена про підозру та має статус підозрюваної, слідчий за згодою із прокурором має право зупинити досудове розслідування та оголосити особу в розшук.

Після знайдення особи, слідчий повинен вручити останній повідомлення про підозру протягом 24 чотирьох годин.

Завершуючи розгляд питання повідомлення про підозру, зазначимо, що допит підозрюваного, хоча й не передбачений як обов'язковий етап повідомлення про підозру, однак може бути розглянутий із вказівкою на те, що його проведення у найкоротші строки після повідомлення про підозру сприятиме повноті встановлення обставин кримінального правопорушення, а також ефективній реалізації підозрюваним права на захист. Допит підозрюваного є слідчою дією, спрямованою на одержання від підозрюва-

ного показань зі змісту підозри, а також із приводу всіх інших відомих йому обставин, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження в подальшому зокрема вирішення питання про обрання запобіжного заходу.

Далі розглянемо підстави та порядок зупинення досудового розслідування та дії слідчого, коли підозрюваний переходується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності чи його місцезнаходження невідоме.

Необхідною умовою здійснення конституційного принципу законності у кримінальному провадженні є правильно організована діяльність органів досудового розслідування, прокурора і суду щодо встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення з метою досягнення об'єктивної істини. Через об'єктивні обставини органи досудового розслідування не завжди можуть закінчити досудове провадження, тому для збереження строків провадження та прийняття остаточного рішення у кримінальному судочинстві існує інститут зупинення досудового розслідування.

Крім того відмітимо, що зупинення досудового слідства складно назвати позитивним фактором, адже зупинення (навіть тимчасове) роботи з розслідування злочинів тягне настання негативних наслідків. Небажані юридичні наслідки проявляються в тому, що затягування розслідування ускладнює процес установлення істини, відновлення порушених прав та інтересів осіб, передусім, відшкодування шкоди потерпілим та цивільним позивачам часто виявляється неможливим, а інколи перерва у провадженні ставить під загрозу безпеку учасників процесу, щодо яких після призупинення справи вчиняються протиправні дії з боку злочинців, що приховуються чи яких ще не встановлено.

Вчені неодноразово висловлювали думки з розподілу дій слідчого з установалення місця перебування обвинуваченого, наприклад О. О. Закатав розглядає слідчі, розшукові та організаційні дії слідчого, причому розшукові становлять процесуальні (оголошення розшуку обвинуваченого, давання доручень і вказівок органам дізнання та ін.) і не процесуальні (запити слідчого в різні інстанції, перевірки за обліками і т. ін.) дії. До організаційних дій відносить призначення ревізій, інвентаризацій, взаємодію з громадськістю та ін. [1].

Однак аналіз практики свідчить про те, що більшість слідчих не знає які саме дії, направлені на встановлення місця перебування підозрюваного та його розшук вони повинні проводити. Вивчення кримінальних справ показало, що в більшості випадків слідчі взагалі не проводять жодних заходів, направлених на встановлення місця перебування та розшук підозрюваних. Тому існують певні недоліки в роботі слідчих за цим напрямом.

Так, ще В. М. Биков, який проаналізував цю проблему, щоправда, відносно КПК 1960 року виділив цілу низку причин низької ефективності діяльності слідчого по зупинених кримінальних справах у зв'язку з розшуком обвинуваченого, який ухилиється від слідства [2]. Він розділив їх на причини об'єктивного та суб'єктивного характеру. До першої групи він відніс:

1) недоліки в організації роботи слідчих по зупинених кримінальних справах;

2) відсутність належного обліку роботи слідчих з даної категорії справ при оцінці їхньої діяльності;

3) відсутність належної та постійної взаємодії між слідчим та органом дізнання (на той час з оперативними підрозділами);

4) недостатня розробка форм та методів діяльності слідчих з цієї категорії справ;

5) недосконалість правової регламентації діяльності слідчих по зупиненій кримінальній справі у зв'язку зі встановленням місця перебування обвинуваченого. До причин суб'єктивного характеру відноситься неправильне розуміння слідчими своїх обов'язків в організації роботи цієї категорії справ. Всі ці недоліки актуальні і на сьогодні навіть зі вступом до законної сили нового КПК України та характерні для кримінальних проваджень, зупинених у зв'язку з розшуком підозрюваного [2].

З огляду на викладене, закон правильно вимагає від слідчого встановлення причин, із яких йому невідомо місцезнаходження підозрюваного, зокрема ч. 2 ст. 280 вказує, що до зупинення досудового розслідування слідчий зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові) та ін. процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, а також всі дії для встановлення місцезнаходження особи. Тобто, слід погодитися з законодавцем, який підкреслює необхідність слідчому здійснити низку слідчих дій до зупинення досудового розслідування, але також необхідно зазначити, що ні в КПК 1960 року, ні в новому КПК України не зазначено, які саме дії повинен здійснити слідчий, що може призвести як до елементарного нерозуміння слідчим, що за дії він повинен виконати, так і до формального виконання ним положень ч. 2 ст. 280 КПК України.

Отже, спробуємо проаналізувати та визначити, які саме дії повинен здійснити слідчий, з метою встановлення місцезнаходження підозрюваного. Автор вважає, що на цьому етапі перед слідством, залежно від ситуативної поведінки підозрюваного, постає два завдання. Перше – завдання слідчого, якщо місце перебування невідоме, відповідно до ч. 2 ст. 180 КПК України, вжити всіх необхідних заходів до встановлення місця перебування підозрюваного. У разі його переховування від слідства, крім першої задачі, постає

друга – збирання доказів, що підтверджують, що підозрюваний саме переховується від слідства, а не перебуває в лікарні чи відрядженні. З огляду на друге завдання, на думку автора, доцільно доповнити ст. 280 КПК України реченням такого змісту:

Слідчий повинен виконати дві групи дій. Перша група повинна бути пов'язана із допитом родичів, сусідів, знайомих, співробітників стосовно можливого місця перебування підозрюваного та у процесі допиту встановлення найбільш широкого кола знайомих, які, можливо, мають інформацію про його місце перебування. Друга група дій повинна бути пов'язана із запитами:

а) в медичні заклади з метою з'ясування, чи не захворів підозрюваний та чи не госпіталізовано його;

б) в морги та органи РАГСУ – чи не помер підозрюваний та чи не змінив прізвища;

в) інформаційні центри – чи не притягнуто підозрюваного до кримінальної відповідальності та не утримують його під вартою;

г) в митні органи та ОВІР – чи не перетинав підозрюваний кордон.

Наведений перелік слідчих і процесуальних дій не є вичерпним, але залежно від ситуації, що складається у справі, слідчий виконує інші дії щодо встановлення місця перебування підозрюваного або збирання доказів щодо його переховування від слідства.

Якщо в результаті проведення заходів, направлених на встановлення місця перебування обвинуваченого, слідчий отримує підтвердження того, що підозрюваний навмисно перехову-

ється від слідства, він повинен негайно вжити всіх заходів до розшуку підозрюваного. Інакше кажучи, тільки впевнившись у тому, що підозрюваний зник, тобто скоїв умисні дії, направлені на ухилення від слідства, слідчий може винести постанову про оголошення підозрюваного в розшук, доручити її виконання оперативним підрозділам і одночасно самому здійснювати розшукову діяльність у межах своєї компетенції.

Крім того, повертаючись до необхідності встановлення причин, з яких невідоме місцезнаходження підозрюваного, слід зазначити, що кожна з причин тягне за собою різні кримінально-процесуальні та кримінально-правові наслідки. Так, коли підозрюваний відомий, але невідоме його місцезнаходження та він не має мети переховуватися від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, перебіг строків давності притягнення до кримінальної відповідальності не зупиняється і після їх закінчення кримінальне провадження повинно бути закрито. Коли ж особа свідомо переховується від органів слідства та суду – це обумовлює можливість її затримання чи обрання щодо неї більш суворого запобіжного заходу [3].

Аналізуючи викладене, ми можемо дійти висновку, що для забезпечення невідворотності покарання оголошення розшуку підозрюваного, зупинення досудового розслідування повинне відбуватися не тільки після вручення повідомлення про підозру, але й у випадках умисного його переховування від слідства і після складання постанови повідомлення про підозру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Закатов А. А.* Криминалистическое учение о розыске : [учеб. пособ.] / А. А. Закатов. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1988. – 24 с.
2. *Быков В. М.* Приостановление производства по уголовному делу / В. М. Быков, В. Д. Ломовский. – М. : Юрид. лит., 1978. – 112 с.

3. Горелкіна К. Г. Зупинення і закінчення досудового розслідування / К. Г. Горелкіна, Ю. І. Азаров // Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Особлива частина), 2012. – 102 с.

4. *Кримінальний процесуальний кодекс України*. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 455 с.

Наливайко Є. О. Проблемні питання повідомлення особі про підозру та зупинення досудового розслідування

У статті досліджуються проблемні питання нового КПК України, які стосуються повідомлення особі про підозру та зупинення досудового слідства та запропоновані шляхи їх подолання.

Ключові слова: підозрюваний, слідчий, повідомлення про підозру, зупинення досудового розслідування.

Наливайко Е. О. Проблемные вопросы сообщения лицу о подозрении и приостановление досудебного следствия

В статье исследуются проблемные вопросы нового КПК Украины, которые касаются сообщения лицу о подозрении, приостановление досудебного расследования и предложенных путей их преодоления.

Ключевые слова: подозреваемый, следователь, сообщение о подозрении, приостановление досудебного расследования.

Nalivayko E. The Problem questions of revealing to the person about suspicion and stop of pre-trial investigation

In the article the problem questions of new KPK of Ukraine are probed which touch revealing to the person about suspicion and stop of pre-trial investigation and offered ways of their overcoming.

Key words: suspected, investigator, report, about suspicion, stop of pre-trial investigation.